

הרב אהרן ליברמן
ראש כולל "אור עמרם"
בני ברק

נסיעה בשבת לצורך חולה המבקש שבני משפחתו יבואו אצלו

אבן העזר (סימן קלו, ז) לענין גט שכיב מרע דשרי בשבת, אע"ג דאין מגרשין בשבת, מכל מקום כדי שלא תטרף דעתו התיירו.

ועדיין צריך ביאור דהגם שהוסיף המג"א בכוונת המחבר דה"ה שהתירו אפילו להשכיר, מ"מ לכאורה מילתא דפשיטא היא, שהרי בחולה שיש בו סכנה פשוט שמחללין שבת בכל מה דאפשר ולדעת השו"ע ע"י ישראל דוקא, א"כ כל שכן דשכירות שרי, ומה חידש כאן המחבר יותר מהמבואר בדיני חולה שיש בו סכנה.

ועל כרחין לומר דיני חולה שיש בו סכנה, ודין החולה שחוששים שמא תטרף דעתו שונים לגמרי. דבחולה שיש בו סכנה יש להתיר עשיית כל המלאכות דיתכן ועי"ז אפשר להצילו, משא"כ בחולה המבקש שיביאו את קרוביו שאין בבקשה זו פעולת רפואה, רק מניעה שלא תטרף דעתו, הו"א שבכגון דא לא התיירו, דדוקא פעולות רפואה ממש התיירו, אבל פעולה שהיא רק למניעה מנלן להתיר. וזהו אשר נתחדש כאן יותר מההלכות המפורטות בחולה שיש בו סכנה, דשם למדים אנו דרק פעולות רפואה התיירו, וכאן נתחדש דגם פעולה שאינו לרפואה ממש דהיינו אמירה לנכרי להביא את קרוביו יש להתיר. ולכן לא נשנית הלכה זו בדיני פיקוח נפש, דכאן לא בפיקוח נפש עסקינן, כי אם בהצלה מטירוף דעת שאין מוכרח להיות שייגיע למצב של פיקוח נפש.

והטעם שהתירו אפילו חשש טירוף דעת, צריך לומר דס"ל להמחבר דאם בחולה שיש בו סכנה התיירו חז"ל אפילו דברים האסורים מן התורה וע"י ישראל דוקא, א"כ אף באופן שאין בדרישתו משום סכנה

שאלה: חולה המאושפז בבית החולים ומבקש שיביאו את קרובי משפחתו, האם מותר לקרובי החולה לנסוע בשבת כדי שלא תטרף דעתו.

א) חשש טירוף דעת אינו פיקו"נ ממש, ולכן אין מתירין איסור דאורייתא

פסק בשו"ע (שו"ט): אסור לומר לגוי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, אבל חולה התקיף ליה עלמא ואומר שישלחו בעד קרוביו ודאי שרי. – מדברי המחבר משמע דאמירה גרידא התיירו עבור החולה ותו לא. ברם דבר זה תמוה לכאורה, שהרי עבור חולה שיש בו סכנה התיירו יותר מאמירה לעכו"ם, ואדרבה לא רק שהתירו אמירה לעכו"ם אלא פסק המחבר (שכת, יב): כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראל גדולים ובני דעת, עכ"ל, וא"כ למה כאן התייר המחבר רק אמירה לעכו"ם ותו לא.

וכנראה הוקשה כן להמג"א (סקי"ח) ולכן כתב: ודאי שרי "אפילו להשכיר"

כדי שלא תטרף דעתו עליו כמ"ש בחו"מ סוף סימן רנ"ד (הגהות מיימוניות פ"ב אות ה' והגהות אשר"י פ"ט דבבא בתרא ס' ל"ז), עכ"ל. ומקור הדין שציין המג"א מחושן משפט הוא בגמרא (ב"ב קנו:): קונין משכיב מרע בשבת שלא תטרף דעתו עליו, ודעת הראשונים שם [רשב"ם] (ד"ה קונין משכיב מרע), תוס' (בא"ד), ורא"ש (סימן לו) [דאפילו היכי דצריך קנין, ואע"ג דקנין דמי למקח וממכר, אפילו הכי בשכיב מרע הקילו שלא תטרף דעתו עליו. ולמד מזה הרא"ש דמותר להשכיר רץ בשבת אחר אוהבו כדי שלא תטרף דעתו עליו. וכן נפסק להלכה בשו"ע

ככה"ג, ולשם מה צריך להוסיף דאם התירו בדברי תורה כל שכן במידי דרבנן, הרי בנידון דידן בדברי תורה עסקינן בחולה השרוי במצב של פיקו"ג. – ועל כרחך דהכא לא מיירי בחולה השרוי במצב של פיקוח נפש, וזהו אשר מוסיף כל שכן במידי דרבנן, לבאר מה טעם התירו באמת אמירה לנכרי אם לא עסקינן בפיקוח נפש, לכך הוסיף דאם בפיקוח נפש ממש התירו אף בדברי תורה א"כ נילף מינה דבצורך מצוה יש להתיר לכל הפחות אמירה לנכרי משום החשש שמא תטרף דעתו ויהיא המכניסה אותו לכלל פיקו"ג.

והאמנם שיש שהבינו בדעת הפמ"ג דכוונתו להתיר גם איסורי תורה, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן נד) וזה לשונו: אבל בגוף הדין יש לצדד מהא דסימן ש"ו ס"ט דחולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו דשרי לשכור בשבת שליח שילך חוץ לתחום כדי שלא תטרוף דעתו עליו, "ובפמ"ג שם כתב דהוי ג"כ פקוח נפש ואפילו איסור תורה שרי ע"ש", וא"כ ה"נ כיון שמבקשת אמה יש חשש שלא תטרוף דעתה והוי ספק פ"ג, עיי"ש.

מ"מ לפי דברינו אין הכרח דכוונת הפמ"ג להתיר גם דאורייתא, וראה להלן (אות ט) שכן כתב מוח"ז מרן בעל שבט הלוי שליט"א שאין בהכרח דכוונת הפמ"ג להתיר איסור דאורייתא, עיי"ש. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן ה אות ט) מסיק ג"כ דאפילו לדעת הפמ"ג אין להקל להתיר דאורייתא, עיי"ש. וע"ע בקצות השולחן (סימן קלה בדי השולחן סק"א) דלא מצינו משום חשש טירוף הדעת של החולה יתירו איסור דאורייתא, עיי"ש.

וכיסוד זה יש להוכיח ממה שהעיר האליה זוטא על דברי הלבוש (סק"ג) שכתב: אסור לומר לגוי בשבת שילך חוץ לתחום מיד בשבת אחר קרובי המת שיבואו למחר להספידו, שאין זה צרכי המת, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו, ודאי מותר שלא תטרף דעתו והוי בכלל פיקוח נפש. – וכתב האליה זוטא (סק"ד): והוי

יש להתיר לכל הפחות אמירה לעכו"ם, שהגם שאינו צורך פיקוח נפש מ"מ צורך מצוה ודאי הוא, וא"כ יש ללמוד להתיר בממה נפשך, אם במצב סכנה התירו כל מלאכה ואפילו דאורייתא, א"כ ככה"ג דאיכא חשש שמא תטרף דעתו לכל הפחות אמירה לעכו"ם יש להתיר דהוי בכלל פיקוח נפש.

ודברים אלו מתבארים מתוך דברי רבותינו הפוסקים בביאור דברי המג"א, יעויין לבושי שרד (סק"ב) שכתב לבאר את דברי המג"א שאפילו להשכיר שרי, בזה הלשון: שלא תטרף דעתו, והוי בכלל פיקוח נפש שדוחה שבת, עכ"ל. – ובשו"ת אגרות משה (אורח ח"ה סימן יח, בהערות לסי' שו ס"ט) כתב: לא מצינו היתר בשכיב מרע מחשש טירוף דעתו, רק באיסור דרבנן, ותמוה מה שכתב בבושי שרד, משום פיקוח נפש. והטעם דאף שטירוף דעת הוא מחלה שיש בה סכנה, הוא רק בבריא שיכול להרוג עצמו מחסרון דעת. אבל בשכיב מרע שאין בו חשש זה, ליכא פיקוח נפש בזה, וצ"ע לדינא, עכ"ל. – ולדברינו אתי שפיר דאה"נ התירו כאן רק איסור דרבנן, ולכן דייק הלבושי שרד וכתב "והוי בכלל פיקוח נפש", וכוונתו לומר דודאי לא הוי פיקו"ג ממש דאם כן לא נתחדש כאן כלום, דפשיטא שמחללין שבת לצורך חולה שיש בו סכנה. ולכן צריך לומר דבאמת אין כאן פיקו"ג ממש, ומ"מ יש להתיר איסור דרבנן דבכל זאת בכלל פיקו"ג הוי.

ב) יש שדייקו מלשון הפמ"ג להתיר בחשש טירוף דעת גם איסור דאורייתא, אך אינו מוכרח, ויותר נראה שמתיר ג"כ רק דרבנן

ביותר מבוארים הדברים מלשונו של הפרי מגדים (א"א, סק"ח) וזה לשונו: וודאי שרי. עיין מג"א. כל פיקוח נפש שרי אף בד"ת כל שכן במידי דרבנן, עכ"ל. ולכאורה לשם מה הוסיף דכל שכן במידי דרבנן, ממה נפשך אי מיירי הכא בחולה שיש בו סכנה פשיטא שיש להתיר אמירה לנכרי שהרי אפילו מלאכות האסורות מן התורה והותרו

קרובי המת שיבואו להספידו, הרי גם זה צורך מצוה, ומאי שנא.

וכבר נתקשה בזה הפרי מגדים (סימן שו, משכבות זהב סק"א) וזה לשונו: ושבות דשבות במקום מצוה שרי כבסעיף ה', וכן פסק בסימן תקפ"ו סעיף כ"א. ויש להסתפק אם חוץ לתחום מותר לומר לעכו"ם, הואיל ואסמכוה אקרא חמיר משאר שבותין, והרווחנו בזה בסימן ש"ו סעיף ט' אסור לומר לעכו"ם שילך חוץ לתחום והתם דבר מצוה הוא, ועייין מג"א שם אות י"ז, אלא מסתימת הפוסקים לא משמע כן, עכ"ל. – ומבואר מדבריו דהטעם שלא התירו לשלוח אחר קרובי המת משום דלומר לעכו"ם חוץ לתחום חמיר משאר שבותין.

אלא שכבר הקשה על דברי הפמ"ג בספר תהלה לדוד (סימן שו אות כ) וזה לשונו: וכפי הנראה לפי שעה נעלמו ממנו דברי המ"א (סימן תקפו סק"ד) שהביא קושיות הלבוש דמאי איצטריך לאשמועינן דעכו"ם שהביא שופר מחוץ לתחום מותר לתקוע בו הא אפילו לכתחילה מותר לומר לו שיביא. ותירץ דקמ"ל דאף בחוץ ליי"ב מיל מותר. מבואר דאמירה לעכו"ם לילך חוץ לתחום מותר לדבר מצוה. ומה שקשה מכאן אי בעינא אמינא דגם כאן איירי בחוץ ליי"ב מיל. אבל יותר נראה דעסקי מת לא חשובי דבר מצוה לענין שבות, עכ"ל.

ובאמת שכל דבריו נתבארו כבר בהגהות הגרעק"א (סק"ו) וזה לשונו: חוץ לתחום. י"ל דמיירי ביי"ב מיל, או דלא הוי מצוה כל כך, ועייין בסימן תקפ"ו מג"א ס"ק כ"ד, ועייין פמ"ג במש"ז סי' ש"ז סק"א, עכ"ל. הרי שכבר הוקשה להגרעק"א מאי שנא צרכי מת מצרכי חולה, ותירץ ב' התירוציים שבתהלה לדוד.

ומדבריהם עולה שני אופנים ליישב מדוע נפסק בשו"ע דאסור לשלוח אחר קרובי המת אע"פ שלכאורה הוי צורך מצוה, ומצד שני התיר לשלוח אחר קרובי

בכלל פיקוח נפש, לפי זה היה מותר אפילו לישראל לילך חוץ לתחום ומכל שכן לקרובים עצמם. גם במרדכי פרק כירה (סימן שיד) שהביא ראייה לזה מדקונין לשכיב מרע קנין בשבת דחיישינן שמא תטרוף דעתו (ב"ב קנו"ג: ע"כ, נמי משמע הכי דחוץ לתחום הוא אסור דרבנן כמו קנין בשבת, ולשון אסור והיתר כלל נ"ט (סעיף לב) התירו לשכור לו שליח וכו', ומ"מ צריך עיון, גם לא היה להם לסתום אלא לפרש, עכ"ל.

ולכאורה אי מיירי בפיקוח נפש ממש והתירו אף איסורי תורה, למה מצדד האליה זוטא להתיר רק מפני שתחומין דרבנן, אפילו אי הוי תחומין דאורייתא ג"כ יש להתיר, מטעם דפקוח נפש דוחה שבת. ועל כרחך נראה שדייק גם כן שאין כוונת הלבוש באומרו "דהוי בכלל פיקוח נפש" דמיירי בפיקוח נפש ממש, דא"כ אף איסורי תורה הותרו ואפילו אם תחומין דאורייתא, ועוד דאם הגדון בפיקוח נפש ממש פשוט שצריך לחלל עליו את השבת כדין כל חולה שיש בו סכנה דמחללין עליו את השבת בכל מה דצריך, ומה נתוסף בהלכה זו. ולכן כתב דודאי אין כאן פיקו"נ ממש, רק "הוי בכלל פיקוח נפש", דהאמנם שאין זה פיקוח נפש ממש, מ"מ היות והוי צורך חולה ומצוה היא מיקרי בכלל פיקוח נפש שיש להתיר בו לכל הפחות איסור דרבנן. ולכן נקט דוקא אם תחומין דרבנן יש להתיר להישראל לילך בעצמו.

ג) לדעת המג"א התירו אפילו שבות אחד כדי שלא תטרף דעתו, ולא רק שבות דשבות. וביאת הקרובים בשבת אסור דוקא כשצריכים לעבור על איסור גמור, אבל בדליכא איסור גמור מותר להקרובים לבוא בשבת

אמנם לפי זה דלא עסקינן בחולה השרוי בפיקוח נפש ממש, וההיתר הוא רק משום דהוי בכלל פיקוח נפש, והיינו דהוא כעין צורך מצוה, צריך ביאור למה לא התירו גם אמירה לנכרי שילך חוץ לתחום אחר

דכמו שהתירו אמירה לנכרי לצורך חולה לצאת חוץ ל"ב מיל, כך התירו גם שבות דשכירת רץ להביא את הקרובים שחמור יותר מסתם שבות כמבואר בשו"ע (שו"י) דשכירות אסור, וכלשון שו"ע הרב (שפ"א): "שאינ שום צד היתר בעולם לשכור פועלים בשבת", ושם (סעיף י"ב): "לא התירו אלא לפקח ולהתעסק בדברים בלבד שאינו אסור בצרכי יחיד אלא משום ממצוא חפצך ודבר דבר אבל כל דבר האסור משום שבות גמור לא התירו לצרכי רבים כמו שלא התירו לצורך מצוה". – ולכן כתב (בסעיף י"א): "אסור לשכור המלמד בשבת ואפילו להזכיר לו סכום מעות אסור שזהו שבות גמור ולא התירוהו לצורך מצוה", וראה ביה"ל (שו"י ד"ה ודוקא). אלמא דשכירות חמור יותר משאר שבותין. ויעויין שו"ת חת"ס (ח"מ סימן קפה ד"ה אך) שמפורש שם להדיא דאיסור שכירות נכרי בשבת חמור משבות, והוא בכלל איסור תורה ד"תשבות" (שמות כג, י"ב) עיי"ש באריכות, וראה עוד בשו"ת חוות יאיר (סימן נג) דיש הסוברים דשכירות פועלים אסור מדאורייתא. ועיין שו"ע הרב (שו"י) אופני היתר אמירה לנכרי בשבת בדברים שאינם מלאכה ואסור לעשותם בשבת רק משום שבות.

ומשנסללה דרך זו בהבנת דברי המג"א, יתבארו כמין חומר דברי השו"ע הרב (שו"י כ"ב) וזה לשונו: אבל חולה שהכביר עליו חליו וירא פן ימות ומבקש שישלחו אחר קרוביו מותר אפילו לשכור נכרי רץ שירויץ אפילו כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו במוצאי שבת שאף שלא התירו שכירות בשבת אפילו לצורך מצוה כאן התירו כדי שלא תיטרף דעתו עליו אם לא יעשו רצונו, עכ"ל. – וכדבריו אלו נקט במשנ"ב (סקמ"א) וזה לשונו: אפילו לשכור א"י רץ שירויץ כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו במו"ש ג"כ שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו, עכ"ל.

ולכאורה משמע מדבריהם דכלל אופן ביאת הקרובים אסורה בשבת, וצ"ב למה ביאת הקרובים אסורה בשבת. אכן לפי

החולה: - א) דמיירי בחוץ ל"ב מיל. - ב) דעסקי מת לא חשובי דבר מצוה לענין שבות.

והחילוק בין שני התירוצים הללו, דלתירוץ הא' דמיירי בחוץ ל"ב מיל הביאור דכיון דאיסור דאורייתא הוא לא שייך להתיר בזה אמירה לנכרי, ואמנם בתוך י"ב מיל דליכא איסור דאורייתא אפשר להתיר אמירה לנכרי, והיינו שמתירים שבות דאמירה לנכרי רק באופן שאין האיסור דבר תורה. ולפי זה החידוש בדברי המחבר דהגם שלא התירו אמירה לנכרי לשלוח אחר קרובי המת חוץ ל"ב מיל, מ"מ לצורך חולה התירו שבות דאמירה לנכרי אף בחוץ ל"ב מיל, והיינו שהתירו שבות אחד דאמירה לנכרי.

לעומת זאת להתירוץ הב' דעסקי מת לא חשיבי דבר מצוה לענין שבות הביאור דכיון שעסקי מת לא חשיבי דבר מצוה אפילו בתוך י"ב מיל לא התירו אמירה לנכרי, והיינו שלא התירו כלל אמירה לנכרי אלא בדבר מצוה. ולפי זה החידוש בדברי המחבר דהגם שלא התירו אמירה לנכרי לשלוח אחר קרובי המת, מ"מ לצורך חולה התירו שבות דשבות.

ומכלל דברים האמורים עולה שני דרכים בהבנת היתר האמירה לנכרי לשלוח אחר קרובי החולה שלא תטרף דעתו, לתירוץ הא' התירו אפילו שבות אחד, ואילו להתירוץ הב' התירו דוקא שבות דשבות. – ונפק"מ למעשה האם ישראל עצמו רשאי לעבור על איסור שבות לחולה מחשש שלא תטרף דעתו עליו, דלהצד שהתירו אפילו שבות אחד א"כ שפיר רשאי לעבור על איסור שבות, דמאי שנא אם הולך בעצמו שהוא איסור שבות או שיאמר לנכרי שהיא ג"כ שבות. ולעומת זאת להצד דדוקא שבות דשבות התירו א"כ דוקא אמירה לנכרי התירו ולא הליכה בעצמו כשיעבור על איסור שבות.

וממה שכתב המג"א דאפילו אמירה לנכרי להשכיר מותר, נראה שהבין כהצד דאפילו שבות אחד הותר לצורך חולה, והיינו

דשבות הותרה, אבל ביאת הקרובים עצמם
שזהו שבות אחד בלבד לא הותרה.

אכך לפי דבריננו אין הכרח שנחלקו המשנ"ב
ומחזה אברהם, ולכו"ע בחוץ לתחום
דרבנן התירו, שהרי מדברי המשנ"ב שנקט
אופן של שכירות שהיא איסור גמור שלא
הותרה אפילו לצורך מצוה וכדנתבאר לעיל,
משמע דעד כאן לא שרי אלא באיסור גמור,
אבל באופן שיש בו רק משום שבות באמת
אפילו להישראל עצמו מותר אם אין בזה
איסור גמור. ושם במחזה אברהם הנידון רק
בשבותין כמבואר להמעייין שם שהנדון
בנטיעה ברככת של ברזל, וא"כ אין ראייה
שאכן נחלקו בדבר, שלא דנו בשוה, דהמחזה
אברהם דן באיסור שבות דתחומין, דבזה
שפיר יש להתיר ביאת הקרובים, ואילו
המשנ"ב דן באיסור גמור ועל כן לא התיר
ביאת הקרובים בשבת.

ה לדעת התהל"ד וערוה"ש התירו רק
שבות דשבות ולכן ביאת הקרובים
בשבת אסור גם מחוץ לתחום דרבנן

אלא שמדברי הערוך השלחן (שו"ת סי' ק"ב) מוכח
לכאורה דאיהו נמי ס"ל דדוקא שבות
דשבות התירו, שכתב: אמנם החולה כשאימור
שישלחו אחרי קרוביו והוא חולה מסוכן
מחוייבים לשלוח א"י אחריהם אפילו לשכור
א"י בשבת שילך דחיישינן להחולה שלא
תטרף דעתו עליו אם לא יקיימו דבריו וכמה
דברים תקנו בקניינים מפני תקנת החולה
כמבואר בח"מ סימן ר"ן, ומ"מ שהישראל
בעצמו יעשה איסור שבות לא הותרה שהרי
אין זה רפואה אלא חששא בעלמא "ולכן
בענין דממצא חפצך ודבר דבר חיישינן לזה
ולא בדבר איסור גמור", ונ"ל אם הרופא
אומר שיש סכנה אם לא יקיימו דבריו הרי
הוא ככל חולה שיש בו סכנה ויתבאר בסימן
שכ"ח בס"ד, עכ"ל.

ומבואר מדבריו דאיסור שכירות בכלל
דממצא חפצך ודבר דבר הוא, וכן
כתב במפורש (בסימן שו"י) "אסור לשכור

הנתבאר ככוונת המג"א שהתיר שכירות
דהכוונה שהתירו אפילו שבות אחד יובן
היטב, דאה"נ בכה"ג דהאיסור הוא רק שבות
התירו ביאת הקרובים, והא דלא התירו הכא
הוא משום דמיירי באיסור גמור. – נמצא לפי
זה דבאופן דליכא איסור גמור מותר
להקרובים לבוא בשבת אפילו לדעת השו"ע
הרב ומשנ"ב.

ד בס' משנת יעקב כ' דנחלקו המשנ"ב
ושו"ת מחזה אברהם אם מותר
להקרובים לבוא מחוץ לתחום דרבנן, אבל
אינו מוכרח, ונראה שגם להמשנ"ב בחוץ
לתחום דרבנן התירו ביאת הקרובים

והלום ראיתי בספר משנת יעקב (הובא בילקוט
מפרשים שבשו"ע "הדרת קודש" סימן שו) שכתב:
אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו
בעד קרוביו ודאי שרי. היינו לשלוח שידע
שקרובו חולה ויבא במוצאי שבת כן כתב
במשנה ברורה (סקמ"א), אבל לא שהקרוב יסע
בשבת ואפילו חוץ לתחום דרבנן אסור. –
ואירע לי שאלה כעין זה ששלחו אחר אחד
בערב שבת בין השמשות ליסע ע"י מכונית
בבין השמשות יותר מג' פרסאות ולא התרתי
דרך ההודעה התירו שחולה מתרצה בזה
ששלחו אחר קרובו ונעשה רצונו אבל לא
התירו לקרובו ליסע. – ומצאתי בת' מחזה
אברהם (אר"ח סימן מו) נשאל כעין זה שבאה
טלגרמא בערב שבת קודש שאביהם חולה
קרוב למיתה ויבואו, וכתב דבשביל החולה
שלא תיטרף דעתו מותר ליסע חוץ לתחום,
על כן אם אביהם שלח הטלגרמא שייך שלא
תטרף דעתו ושרי ליסע בשבת קודש אבל אם
אביהם לא ידע מהטלגרמא אסור, וזה לא
כמשנה ברורה דלקרוב לא הותר לבא בשבת
רק במוצאי שבת, עכ"ל.

ומביאור דבריו ככוונת המשנ"ב למדנו
שהבין לדעת המשנ"ב אפילו
חוץ לתחום דרבנן אסור לקרובים לבוא
בשבת, ומשום כן מחלק בין המשנ"ב ומחזה
אברהם. – ולדבריו צריך לומר שלא התירו
אלא שבות דשבות, ולכן אמירה לנכרי בשבות

השו"ע דמה שאוסר ברישא, אמירה לעכו"ם לצורך המת, הותר כאן לצורך החולה, אבל הקרובים עצמן אסורים לבוא ביום השבת עצמו וצריכים לחכות עד מוצאי שבת, עכ"ל.

ולדבריו נמצא שנחלקו השו"ע הרב ומשנ"ב עם הפמ"ג ולבושי שרד, לדעת השו"ע הרב ומשנ"ב לא הותר כלל אפילו איסור דרבנן, ולכן ביאת הקרובים אסורה בשבת. ולעומת זאת לדעת הפמ"ג ולבושי שרד שאפילו איסור תורה התירו כאן, א"כ פשוט שאפילו ביאת הקרובים הותרה.

וכדרכו שמחלוקת שנו כאן כתב גם בהגהות והערות [בשו"ע הוצאת הדרת קודש] וז"ל: עיין בפמ"ג (א"א סק"ח) ובלבושי שרד (אות יב) ובתוספת שבת (סק"ה) דההיתר הוא משום פיקוח נפש, וכן משמע בביאור הגר"א כאן (אות ט), ועיין גם במנורה הטהורה (בקני הטהרה סק"ג) דאפילו ע"י ישראל מותר כשאי אפשר ע"י גוי אלא שהתיר רק מטעם דתחומין דרבנן. אבל בשו"ע התניא (סעיף כב) ובמשנ"ב (סקמ"א) שכתבו דהקרובים יבואו רק במוצאי שבת משמע דבשבת ע"י ישראל אסור, ונראה דנקטו דמיירי באופן דליכא משום פיקוח נפש, ע"כ.

והנה הדוחק שבזה כבר נתבאר לעיל, שלא מסתבר לומר לדעת הפמ"ג ולבושי שרד הנידון כאן במקרה של פקוח נפש ממש, דא"כ פשוט שהכל מותר וכמבואר בסימן שכ"ח בדיני חולה שיש בו סכנה דכל היכי דאיכא פקו"ג דוחה שבת. וביאור דבריהם הוא רק דכאן הגם שאין זה פקו"ג ממש מ"מ הוי בכלל פקו"ג וכמו שנתבאר לעיל.

וטפי הוי ניחא למימר דלא נחלקו האם מיירי באופן דאיכא פקוח נפש או לא, רק נחלקו מחלוקת יסודית בגדר חולה שתטרף דעתו, האם ביאת הקרובים הוא דבר שנחזין לחולה עד למאד ואם לא יתקיים רצונו עלול באמת לבוא למצב של פיקוח נפש. או שמא אין זה כי אם הרגשת הלב שמרגיש בעצמו בטוח ונינוח יותר כאשר הקרובים עומדים

פועלים בשבת דכתיב ממצא חפצך, וא"כ על כרחך דהבין שאין איסור שכירות איסור גמור יותר משאר שבותין, שאם הגדיר שכירות בגדר דממצא חפצך ודבר דבר הרי זה בכלל שבות ושוב לא הויא איסור חמור טפי. – וכיון שכן, כאשר הותר אמירה לנכרי לשלוח אחר הקרובים ואפילו לשכור, ולא התירו להישראל בעצמו, הביאור הוא משום שרק שבות דשבות הותר דהיינו אמירה דאמירה, ולא שבות אחד.

גם דעת התהלה לדוד (הנ"ל) נראית כן, שהרי כתב: ומה שקשה מכאן אי בעינא אמינא דגם כאן איירי בחוץ ל"ב מיל. אבל יותר נראה דעסקי מת לא חשובי דבר מצוה לענין שבות, עכ"ל. והיינו דנקט יותר כהטעם שלא התירו עסקי מת משום דלא חשובי דבר מצוה לענין שבות. וכפי שביארנו דהכוונה בזה דרק שבות דשבות הותרה ולא שבות אחד.

אמנם מפשטות המבואר בשו"ע משמע דאיסור שכירות חמיר טפי מאמירה גרידא וכמו שנתבאר לעיל. – עכ"פ לפי דבריהם נמצא שלא התירו שבות אחד כי אם שני שבותין, ולפי זה ביאת הקרובים בשבת בכל אופן אסורה.

ו יש שכתבו דלדעת הפמ"ג ולבו"ש ביאת הקרובים מותר בשבת, והשו"ע ומשנ"ב חולקים דביאתן אסור אפילו באיסור דרבנן, אבל נראה יותר דאין כאן מחלוקת ולכו"ע ביאת הקרובים מחוץ לתחום דרבנן מותר

שוב ראיתי בשו"ת חלקת יעקב (מהדו"ב חאו"ח סימן קח) שהעיר בן המחבר בזה הלשון: באמת הפרמ"ג (בא"א סק"ח) תפס בפשיטות דאפילו איסור תורה הותר כאן, וכן נראה מלבושי שרד שכתב דהוי בכלל פיקוח נפש שדוחה שבת. ברם בשו"ע הרב מפורש דאפילו איסור דרבנן לא התירו כאן, דכתב שמותר לשכור גוי שירוץ אפילו כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו במוצאי שבת, וכ"כ המ"ב, וא"כ רק אמירה לעכו"ם הותר כאן כדי שלא תיטרף דעתו עליו. וכן משמעות

הותרה אף רכיבתו בחמור שהיא שבות גרידא, יש להתיר.

ז) למעשה יש לדון בכל מקרה רח"ל עד כמה ביאת הקרובים נחוי, ובאופן כללי אין להתיר איסור תורה בשביל שלא ישב החולה לבד, אם לא שיש רגלים לדבר שיכול לצמוח מזה ספק פיקו"נ, והעיקר לפי ראות עיני המורה

העולה להלכה, דהיתר כללי בנידון זה לא שייך לומר, לפי שכל חולה נידון בפני עצמו, האם נמצא במצב של סכנה ממש, או יכול להגיע למצב סכנה אם לא יבואו, או שמא הרגשת לב בעלמא הוא שרוצה שיעמדו לצידו. אך זה ברור דבאופן שנמצא החולה במצב שיש בו סכנה פשוט שמותר להקרובים לבוא שהרי פיקוח נפש דוחה שבת. ובאופן דהחשש רק שמא תטרף דעתו, יש לאמוד היטב את החולה האם עלול המצב להתדרדר אם לא יבואו הקרובים או לא, שאם עלול המצב להתדרדר או שהרופא אומר שיכול להגיע למצב של ירידה והוי חשש דפיקוח נפש יש להתיר ביאת הקרובים רק כאשר ביאתם כרוכה באיסור שבות, אבל אם כרוך באיסור דאורייתא או איסור החמור יותר משבות כמו שכירות, אין להתיר כדעת השו"ע הרב ומשנ"ב. ובאופן שרואים שאין החולה זקוק באמת לביאת הקרובים מסתבר דיש להחמיר.

שוב ראיתי שכן דעת מוח"ז מרן בעל שבט הלוי שליט"א (ת"ח סימן סה) שאין להתיר איסור תורה, וז"ל: והציור השני שבשאלה, שהחולה בהכרה אלא שהוא לטובת החולה לישב דעתו שלא ירגיש עצמו בודד, ורוצה לדמות להמבואר סי' ש"ל באו"ח דמדליקין נר ליולדת שלא תפחד, הנה אין בידו לדמות דהא באו"ח סי' ש"ו ס"ט בחולה דתקיף לי' עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו דמותר אמירה לגוי, ומוכח דזקא שבות דאמירה לגוי לא מלאכה דאורייתא ואע"ג דבפמ"ג שם בא"א ס"ק י"ח משמע דאפילו איסור תורה שרי כה"ג והגאון מהרש"ם (ת"ד סי' נד) צירף זה

ליצדו, אבל באופן שלא יעמדו לצידו מסתבר שלא יזוק ויוכל להתגבר. דהפמ"ג ולבושי שרד ס"ל דכאשר החולה מבקש שיביאו את הקרובים הרי זה ענין היורד לחייו ואם לא יקיימו דבריו הרי זה פקוח נפש ממש, ולכן התירו את ביאת הקרובים, והשו"ע הרב ומשנ"ב ס"ל שאין זה חשש הגובל בפקוח נפש ולכן אין להתיר.

אולם לדרכינו בהכנת דברי הפמ"ג ולבושי שרד, אין בהכרח לומר שנחלקו, ולכו"ע באופן דאיכא סכנת פקוח נפש ממש יש להתיר שזה נכלל בדיני חולה שיש בו סכנה המבוארים בסימן שכ"ח. ובאופן דליכא סכנה רק חשש דתקיף ליה עלמא, לדעת המג"א ושו"ע הרב ומשנ"ב התירו אפילו שבות אחד, אבל להישאר עצמו אסור לבוא אא"כ באופן שהאיסור הוא שבות בעלמא. ומשא"כ לדעת התהלה לדוד והערוך השלחן שהתירו רק שבות דשבות אין להישאר היתר כלל לבוא בשבת.

ובאמת מבואר כן להדיא בשו"ת שואל ומשיב (מהרורא תליאתא ח"ב סימן קפ) שנשאל מאחד שבא לו ידיעה שאשתו תקיף לה עלמא אם מותר לנסוע שמה. וכתב בזה"ל: והשבתי דנראה לפענ"ד דמותר, דהרי מבואר בשו"ע או"ח סימן ש"ו ס"ט והוא מהג"א פ"ק דב"ב ובהגמ' פ"ב דהלכות אישות בחולה שתקיף ליה עלמא ומבקש שישלחו אחר אוהביו דמותר לשלוח רץ בשבת כדי שלא תטרף דעתו, ואף דשם אינו "רק אמירה לעכו"ם שבות" וכאן הישראל יסע בשבת, מכל מקום הא רכיבה בשבת ג"כ אינו רק שבות וכו', ובפרט שהוא בכפר או בעיר שאין לה מכיר שמה דכודאי תהנה אם יבא בעלה וא"כ ספק פיקוח נפש דוחה שבת וכו', עיי"ש.

הרי מבואר להדיא בדבריו שלמד דהיתר אמירה לנכרי הוא אפילו רק בשבות, ולכן התיר באמת להישאר ליסע בשבת ע"י רכיבה, משום שהרכיבה בשבת ג"כ רק שבות היא, ואם היתר אמירה לנכרי שהיא שבות

אצלו, מותר לומר לנכרי לנסוע אליהם כדי להזעיקם, וליהודי מותר רק ללכת ברגל ואף אם יצטרך לצאת מתחום העיר, אבל אסור לו לטלפן או לנסוע במכונית. וכתב (בהערה יט) משמיה דהגרשז"א וצ"ל דמ"מ לא יצא לחוץ מן י"ב מיל דלהרמב"ם בכה"ג תחומין מה"ת. וזהו דלא כמ"ש בשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן רלב) דיש מקום להקל אפילו חוץ ל"ב מיל, כיון שיש הרבה פוסקים הסוברים דאף תחומין י"ב מיל אינו מן התורה, ויש מקום להקל אף באיסור תורה.

וע"ע שו"ת נחלת מאיר (סימן ז) ושו"ת נשמת שבת (שם) שאם חולה שיב"ס מבקש שיביאו אליו קרובים, אם הם יכולים לנסוע ברכבת או אוטובוס של נכרים הנוסעים בלא"ה, שאין בזה אלא איסור ממצוא חפצך דתשלום הנסיעה ואיסור מוקצה דטלטול המעות, יש להקל בזה.

סוף דבר מן הראוי להעתיק מה שכתב בספר ארחות חיים (ספינקא, סימן שו אות יג) וז"ל: וכן כתב בספר מנורה הטהורה דאם ליכא עכו"ם שרי לישראל לילך בשבת אחר הקרוב שיבא להחולה, אולם ענין זה מסור להמורה להורות כפי צורך השעה שלא להקל בדבר למען לא יזלזלו ההמון בקדושת שבת ח"ו, עכ"ל. והעתיק את דבריו הכף החיים (סימן שו ס"ק עו, וס"ק עט) דהעיקר לפי ראות עיני המורה. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן ח אות ט) דלמעשה ענין זה תלוי במציאות, ואין להקל רק אם נתברר בודאי דנוגע לפיקוח נפש.

להלכה, מכ"מ כתשובת הרי בשמים (ח"ב סימן קפט) תמה טובא על הפמ"ג בזה והוכיח דאין להתיר רק איסור דרבנן יע"ש, וי"ל דלא פליגי הגדולים דאם יש חשש של ממש של טירוף דעת החולה יש לצדד בזה, וגם באמת לא ברור לי אם הפמ"ג באמת כיון בזה, ועיין ג"כ בתשובת שו"מ (מהדורא תליתאה ח"ב סימן קפ), בכל אופן אין דעתי להתיר סתמא איסור תורה בשביל חולה שלא ישב לבד, אם לא שיש רגלים לדבר שיכול לצמוח מזה ספק פקו"ג, עכ"ל.

ובשו"ת להורות נתן (ח"ה סימן כו, וח"ה סימן כג) חילק בין יולדת שמחללין שבת עליה כדי ליישב דעתה, שהיא רוצה להיות בטוחה בלבה שיעשו לה כל צרכי רפואה, ואם אין דעתה מיושבת משום שחוששת שלא יעשו לה כל צרכי רפואה כפי הצורך, וחשש זה יכול להביא לידי סכנה, ולכן מותר לעשות מלאכה בשבת. ומשא"כ בחולה שיש בו סכנה דענין הפסת הדעת אינו בדבר הנצרך לרפואתו, והעדר ישוב הדעת אינו בגלל חששו שמא לא יעשו לו צרכי רפואה, ובכהאי גוונא אסור לעשות מלאכה בשבילו, דלא חיישינן שיבוא לידי סכנה, מכיון שאינו מתפחד שמא לא יעשו לו צרכי הרפואה. וכ"ה בחוט שני (ח"ד עמ' רמה) וכע"ז בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן צו אות ה). וע"ע שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טו, פט. וח"ט סי' יז, פח).

וכן כתב בספר שש"כ (לח, א) דחולה שיש בו סכנה שמבקש שיקראו לקרוביו לבקר

האדם העוסק בתורה צריך להיות בשמחה כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה ולא מתוך עצבות.

שמחה בשעה שמחדשים חידושי תורה

הקב"ה חדי בפילפולא באורייתא

שאלו להבעש"ט ז"ל מה לעשות לזה שכשמחדשים חידושי תורה הם שמחים, ויש להם צער על זו השמחה אולי עבירה הוא, והשיב הבעש"ט מה לעשות הנה כתיב (תהלים יט) פקודי ה' ישירים משמחי לב הם בעצמם משמחים הלב וכשהם שמחים במה שעשו קישוטיין לשכינה באמת אין רע ובודאי למצוה רבה יחשב לו. (ס' בעל שתולים פ' ואתחנן נב)